



Bill Aum

Svend Aage Hansen¹

4. april 1919 – 5. september 2009

Af Niels Kærgård

Med Svend Aage Hansens død den 5. september 2009 afsluttedes en imponerende karriere; professor ved Københavns Universitet, medlem af Videnskaberne Selskab, af Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie, formand for Den Danske Finansanalytikerforening, modtager af Rosenkjærprisen og meget mere.

Men et sådant liv lå ikke umiddelbart i kortene, da han blev født. I sine meget åbenhjertelige erindringer (Svend Aage Hansen, *Erindringer, Eget forlag, København, 2001*) skriver han selv om sin fødsel:

Det har sikkert været småt med glæden, da jeg den 4. april 1919 kom til verden. Som resultat af forholdet mellem min 19-årige moder, Marie Mikkelsen, og den kun et år ældre malersvend fra Fyn, Karl Hansen, var jeg næppe noget velkomment tilskud til den lille familie i stationsbyen Gørding i det vestjyske (*Erindringer, 2001, s. 1*).

Faderen så aldrig Svend Aage Hansen. Han var ikke rede til at gifte sig, som morfaderen ønskede, og da han kom for at se barnet, blev han bortvist af morfaderen med begrundelsen, at "nu var det for sent, de skulle nok selv klare sagerne". Svend Aage Hansen ser i sine erindringer på konflikten mellem morfaderen og faderen med den nøgternt analyserende demografiske øjne:

Når de to mænd havde så svært ved at nå nogen gensidig forståelse, skyldtes det sikkert også en kulturkløft mellem fynsk og jysk. Studier i fynske kirkebøger viser, at det ikke er usædvanligt, at unge piger dér har et eller to børn, før de bliver gift med faderen. På Fyn var dette noget tilvant, men i Vestjylland var det en skandale (*Erindringer, s. 6*).

Hele livet boede moderen hos sine forældre, mens hun tjente til livets ophold ved at cykle rundt med en symaskine og sy for de bedrestillede bønder. Barndommen var i øvrigt præget af mellemkrigstidens kriser. Morfaderen

1. Dette er en forkortet og omarbejdet udgave af Niels Kærgårds nekrolog i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* (bind 150 nr. 1, 2012). Nekrologen i dette tidsskrift indeholder også Svend Aage Hansens publikationsliste og en mere udførlig dokumentation for en række af oplysningerne i disse mindeord.

mistede under fredskrisen efter 1. verdenskrig sit arbejde og slog sig ned som husmand i udkanten af nogle hede- og moseområder. En onkel og morster gik konkurs med deres husmandsbrug under 1930'ernes krise. Moderns beskedne opsparing af syndtægterne synes familiens største likvide aktiv, og hun lånte ind imellem ud til familiens husmænd, når de manglede til terminen.

Svend Aage Hansen var altså en sand mønsterbryder og det i en tid med stærke traditioner for social arv. Det krævede flid og viljestyrke og var langt fra let. Han faldt næppe nogensinde rigtigt til i det akademiske miljø. Om gymnasietiden i Esbjerg skriver han f.eks.:

taget som helhed erindrer jeg gymnasieårene som nogle af mit livs tristeste... Klassekammeraterne, domineret af den esbjergensiske overklasses børn, var ikke noget godt bekendtskab... Der var 6 piger i klassen, pæne, almindelige og kedelige, som allerede lignede deres mødre alt for meget. Jeg erindrer ikke, at jeg de år, vi var i samme klasse, overhovedet har vekslet ord med nogen af dem (Erindringer, s.17).

Efter studentereksamen i 1939 begyndte han på økonomistudiet ved Københavns Universitet. Modern sendte ham af sted til København med ordene "*Vær ærlig og flittig*".

Man skulle tro, at han med sin baggrund ville tilslutte sig den politiske venstrefløj, men han blev hurtigt konservativ. Han kom, kan man forstå af erindringerne, ganske rigtigt til København som venstreorienteret, men fik hurtigt afsky for venstrefløjen. Han kom kun til et enkelt møde i Clarté:

Her førte sønnerne af den socialdemokratiske højadel sig frem. Niels Alsing Andersen, forsvarsministerens søn, med vest og guldurkæde og den evindeligt mavesure Ivar Nørgaard, som begge allerede vejrede deres fremtidige topplaceringer. Selskabet var ikke fristende, og jeg kom kun den ene gang i Clarté ... Tilsvarende negativt virkede det kulturelle miljø med typer som Mogens Boserup, Erik Ib Schmidt og Mogens Fog, der havde råd til at spille salonkommunister i kraft af forældrenes penge (Erindringer, s. 23-24).

Han flyttede efter et par år ind på Regensen og nød her studentertilværet, men levede nok også i høj grad op til det pålagte krav om flid; i hvert fald blev han indlagt på Rigshospitalet med mavesår. Han afsluttede sit studium i sommeren 1946 med en pæn, men langt fra prangende eksamen (den 4. højeste karakter ud af i alt 12 kandidater ved denne eksamenstermin). Kort efter eksamen giftede han sig med Thea (Dorthea Margrethe Jensen), som han havde kendt fra barndommen; hun kom siden til København som pige

i huset hos velstillede københavnere, hvorefter de genoptog kontakten. Hun var en enkelt periode medlem af Hvidovre kommunalbestyrelse, valgt for de konservative, men blev angrebet af både depressioner og fysisk sygdom og døde allerede i 1979.

Forskningsverdenen så, da Svend Aage Hansen blev kandidat, meget anderledes ud end i dag. De samfundsvidenskabelige institutter var endnu ikke oprettet (Københavns Universitets Økonomisk Institut blev oprettet i 1958), og der var ingen ikke-professorale forskerstillinger. Ph.d.-uddannelserne blev først etableret i 1970. Noget så luftigt som forskning lå nok heller ikke lige for, for Svend Aage Hansens jordbundne gemyt. Han blev derfor ansat i Det Statistiske Departement (som Danmarks Statistik dengang hed). Her startede han i landbrugsstatistikken. Det var, før den moderne teknik var slået igennem, så Statistisk Departement var befolket med utallige damer, aspiranter og studenter til mere manuelt tællearbejde. Svend Aage Hansen fik foruden forefaldende opgaver ansvaret for gartneristatistikken og havde direkte personaleansvar for en 35-40 personer. Han blev allerede i 1948-50 landbrugsstatistisk sagkyndig ved forhandlingerne i Paris om Marshall-hjælpen, bl.a. fordi hans nærmeste overordnede var kommunist og derfor hverken ønskede eller blev betragtet som egnet til at deltage i internationale forhandlinger med amerikanerne (Erindringer, s. 39).

På den tid var det almindeligt, at embedsmænd havde både en hovedstilling og en såkaldt formiddagsstilling. Svend Aage Hansen var ved siden af hovedstillingen i Danmarks Statistik formiddagssekretær i Tolddepartementet. Det kom ham næppe til skade, da Ulrich Mortensen fra Tolddepartementet i 1955 blev chef for Statistisk Departement. Svend Aage Hansen blev chef for departementets sekretariat og personalechef og fik fra 1958 titel af kontorchef. Det betød bl.a. ansvaret for en række rationaliseringer, der blev gennemført i et dårligt kollegialt klima.

Dels for at skaffe midler til huskøb m.v., dels vel af interesse havde han en række bijob. Fra 1952-58 var han fast skribent ved *Finanstidende* med et par artikler om ugen, 1951-58 konsulent for *Fællesbanken for Danmarks Sparekasser*, ekstern underviser ved Købmandsskolen 1952-58 og ved Handelshøjskolens HD-kurser 1955-61. Via Handelshøjskolen kom han også i gang med en videnskabelig karriere.

Fyns Kreditforening havde i 1960 100-års-jubilæum, og Svend Aage Hansen kom til at udarbejde en jubilæumsbog i den anledning. Den skulle skildre kreditvæsenet forud for foreningens start. Oprindeligt havde man spurgt Handelshøjskolens professor i kulturhistorie, Hakon Stangerup, men han syntes, emnet var for økonomisk. Resultatet blev den meriterende og smukt udstyrede bog *Pengevæsen og kredit 1813-1860*.

Samtidig arbejdede han om aftenen på en disputats om den danske adels historie. Der var på dette tidspunkt, som nævnt, ingen ikke-professorale forskerstillinger i fag som økonomi, så det var helt almindeligt, at økono-

mer og jurister med videnskabelige ambitioner skrev på en disputats om aftenen, som så, når den var forsvaret, kunne kvalificere til et professorat. Og det var også, hvad Svend Aage Hansen gik i gang med. En sådan aktivitet krævede naturligvis sin mand:

Bagsiden ved min meget aktive periode i 50'erne var en meget lang arbejdsdag, som så nogenlunde sådan ud: kl. 8-10 undervisning på bankskolen, 10-12 Fællesbanken, 12-17 Statistisk Departement. 17-18 Handelshøjskolen, efter 18 Finanstidende eller arbejde på disputatsen. Det blev ofte en arbejdsdag på op mod 18 timer. Dette reduceredes efterhånden til et mere overkommeligt niveau i takt med, at avancementer i hovedstillingen i midten af 50'erne gav en bedre økonomi, samtidig med at mulighederne for mere givtige gøremål dukkede op (Erindringer, s. 63).

Fra publiceringen af Fyns Kreditforenings jubilæumsskrift blev arbejdet gradvist mere fokuseret mod økonomisk historie. I 1961 blev han undervisningsassistent i dette fag ved polit-studiet på Københavns Universitet. Jeg havde ham selv til økonomisk historie i efterårssemestret 1964, og han var en fremragende pædagog, men for os, der var bagefter de normerede studieplaner, og som skulle til eksamen i januar, lod han sig for ofte provokere af venstreorienterede studerende til at gå ind i ikke-eksamensrelevante diskussioner om f.eks. Sovjetunionens økonomiske historie. Det elskede vist begge parter, men det gjorde vi, der stod lige før eksamen, ikke.

Disputatsen *Adelsvældens Grundlag* blev færdig og forsvaret den 14. januar 1965. I 1966 blev han så planmæssigt professor i Danmarks Statistik og Økonomisk Historie – de to deskriptive grundfag ved Det Statsvidenskabelige Studium. I 1973 blev faget Danmarks Statistik under navnet Samfundsbeskrivelse skilt fra med eget professorat, og Svend Aage Hansen kunne koncentrere sig helt om økonomisk historie.

Den stilling trak han sig tilbage fra i 1984, da han som 65-årig under udarbejdelsen af selvangivelsen fandt ud af, at han havde samme beløb til rådighed efter skat og husleje, hvis han gik på pension og tog ophold i sit hus på Fyn: "Jeg (syntes) alligevel, at det var for stærkt at arbejde gratis" (Erindringer, s. 61).

Hans tid som professor blev præget af en lang række større udgivelser og et betydeligt organisatorisk arbejde. Han skrev om pengehistorie fra 1818-1914 i Nationalbankens store trebindsværk *Dansk Pengehistorie* fra 1968; om økonomisk vækst i Danmark i den lille bog *Early Industrialisation in Denmark* (1970) og i tobindslærebogen *Økonomisk Vækst i Danmark* fra 1972-74. I 1980 kom så *Dansk Socialhistorie* bind 6-7, som han skrev sammen med Ingrid Henriksen. Derudover udgav han en lang række lærebøger, jubilæumsskrifter og artikler.

Når man ser på det samlede forfatterskab, er det værd at bemærke, hvor forskelligt det er fra nutidens publiceringsmønster. Næsten hele forfatterskabet er på dansk; der er kun en enkelt artikel i et internationalt tidsskrift, og det er et af hans sidste arbejder, skrevet mere end 15 år efter, at han blev professor. Han blev således professor uden at have skrevet en linje på udenlandsk; men det var helt almindeligt for økonomer på hans tid.

Allerede året efter, at han blev professor, etablerede han sammen med Kristof Glamann fra historie det tværfakultære *Institut for Økonomisk Historie*, men da tværfakultære institutter i begyndelsen af 1970'erne blev afskaffet, blev dette institut lagt ved det humanistiske fakultet og blev gradvist mere rent historisk; i 1992 blev det helt opslugt af *Historisk Institut*.

Det er ikke kun på det snævert faglige område, Svend Aage Hansen gjorde en indsats. Også på det administrative område spillede han en betydelig rolle både på og uden for universitetet. Han var medlem af *Det Samfundsvidenskabelige Forskningsråd* i 1968-75, formand for bestyrelsen for *Institut for Grænseregionsforskning* 1976-89 og medlem af *Erhvervsarkivets* bestyrelse 1980-85. På universitetet var han i 1968-69 leder af *Den Statsvidenskabelige Afdeling* (det, der senere blev kaldt fagrådsformand for den del af *Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet*, som i dag udgør *Det Samfundsvidenskabelige Fakultet*) og institutbestyrer for *Økonomisk Institut* i en periode i 1970'erne. Det var i det hektiske år 1968 og årene derefter med den marxistiske bølge, han sad ved roret. Studenteroprørets ideologi og tankegang lå fjernt fra hans egne holdninger, og det samme gjaldt rektor Mogens Fogs kompromissøgende linje. Som medlem af og formand for *Socialforskningsrådet* 1981-84 og formand for *Socialforskningsinstituttets* bestyrelse 1984-88 kom han igen ud i kampe med de gamle 1968'ere.

Den lige så kritiske professorkollega Sven Danø skriver i sine erindringer om Svend Aage Hansen som institutbestyrer:

Et lyspunkt i 1970erne var det, at Svend Aage Hansen var institutbestyrer i nogle år. Det gav ham anledning til at udfolde et overdådigt temperament. Når han præsiderede, stod et usynligt skilt "bider" foran ham, og ve dem der så vovede at være uartig – bestyreren langede ud med en verbal lussing, så recipienten visnede helt ned i sokkeholderne. Dengang kunne man næsten glæde sig til næste institutmøde. (Sven Danø, Halvtreds år for Rachel – et liv som økonom, *Økonomiske Instituts Blå Memoserie*, nr. 197, 1996)

Jeg har selv forhandlet intenst med ham i 1968, hvor jeg i det hektiske forår blev valgt til formand for studenterrådet ved den statsvidenskabelige faggruppe (økonomer, sociologer og aktuarer) som repræsentant for "aktiverne". Hen over forsommeren 1968 forhandlede vi lokalt med professo-

terne om medbestemmelse i et udvalg med Svend Aage Hansen som formand sideløbende med, at et overordnet universitetsudvalg med professor Bent Christensen som formand arbejdede med de samme problemstillinger. Resultatet blev bl.a. etableringen af det, der blev døbt studienævn.

Det billede, Sven Danø tegner, er efter min opfattelse langt fra den fulde sandhed. Når Svend Aage Hansen sad for bordenden, var han en effektiv pragmatiker, der gik benhårdt efter resultater. Han kunne få raserianfald, men de var skarpt kontrollerede og blev kun brugt, når de var strengt nødvendige. Efter blå i hovedet at have erklæret, at vi var ved at omdanne universitetet til en børnehave, kunne han se fuldstændigt afslappet ud og spørge "Er der andre, der ønsker ordet?"

En episode i juni 1968 illustrerer hans pragmatisme. En delegation af sociologistuderende opsøgte ham aftenen før en eksamen på hans adresse i Hvidovre for at kræve eksamensformen ændret. Svend Aage Hansen fastholdt, at der ikke kunne blive tale om forhandlinger på denne tid og dette sted, og da delegationen langt om længe måtte acceptere dette, inviterede Svend Aage Hansen dem, på den betingelse, at der ikke blev diskuteret fagpolitik, indenfor til et glas rødvin. Konflikterne ved økonomistudiet blev aldrig præget af eftergiveness fra lærernes side, men heller aldrig af eskalerede personlige konflikter. Svend Aage Hansen var en af dem, hvis for-tjeneste det var.

Også uden for forskningsverdenen trak man på Svend Aage Hansens kompetencer. Han var bestyrelsesformand for Sparekassernes aktieinvesteringsforening, *Sparinvest*, 1968-90, formand for *Den Danske Finansanalytikerforening* 1974-77, økonomisk konsulent for *Provinshandelskammeret* 1979-86 og for *Det Danske Handelskammer* 1987-89. Desuden sad han i bestyrelsen for *Laane- og Sparekassen for Offentligt Ansatte* 1981-89, for *Fællesbanken for Danmarks Sparekasser* 1984-88 og for *Investeringsforeningen Danmark* 1990-93. Specielt posten som bestyrelsesformand i *Sparinvest* er værd at fremhæve. *Sparinvest* var den første investeringsforening, der for alvor forsøgte at få den almindelige sparer til at investere i aktier. Det må man sige er lykkedes – måske endda i alt for høj grad.

Selvom Svend Aage Hansen således var stærkt optaget af den virkelige verden og startede sin karriere som fast skribent ved *Finanstidende*, var han ikke en af de økonomiske professorer, der jævnligt deltog i den offentlige debat. Han har vel alt i alt skrevet under et dusin avis-kronikker, hvoraf ca. halvdelen vedrører formidlingen af historisk stof, og han udtalte sig heller ikke ofte til aviserne. Der er dog én markant undtagelse, hvor han kom i brændpunktet af den økonomisk-politiske debat, nemlig i 1981-82, hvor han med et par kronikker og en række større interview talte om en mulig dansk statsbankerot.

Det, han mente, var vel nogenlunde det samme som Knud Heinesens "vi har kurs mod afgrunden", men i 1981 blev "statsbankerot" betragtet som

noget meget radikalt og nok også ret fortidigt. Det, Svend Aage Hansen og Knud Heinesen begge berettiget og markant påpegede, var, at den danske økonomiske politik omkring 1980 ikke var holdbar. Men Svend Aage Hansen blev af flere beskyldt for at være en verdensfjern historiker, der levede i fortiden.

Svend Aage Hansens hele grundholdning var konservativ og pragmatisk. "Jeg kan godt komme i tanke om forandringer, der er forbedringer, men næppe nogen der er så store forbedringer, at gevinsten ved at gennemføre dem opvejer omkostningerne ved ændringen", bemærkede han engang.

Hvad var så Svend Aage Hansens hovedindsats? Hvad vil blive stående af hans videnskabelige produktion? Interesserer man sig for socialhistorie, vil man nu og i fremtiden kunne have glæde af at læse hans bind af socialhistorien. Beskæftiger man sig med den tidlige pengehistorie, vil man kunne finde mange interessante ting i *Pengevæsen og kredit 1813-1860* og i Nationalbankens pengehistorie. Og også mange andre af hans arbejder indeholder nyttige oplysninger. Men der er næppe tvivl om, at de to arbejder, der har givet ham en varig plads i dansk videnskabshistorie, er disputatsen fra 1965 om adelsvældens grundlag og nationalregnskabsstallene i økonomisk vækst fra 1974. Begge disse arbejder indeholder videnskabelige nybrud, der vil blive stående.

Disputatsen *Adelvældens Grundlag* skyldes en interesse for adelen, der ifølge ham selv stammer fra drengsårene læsning af Carit Etlar og gymnasietidens læsning af Arups danmarkshistorie. I Danmarks Statistik stødte han så på en komplet samling af Danmarks Adelsårbog. På grundlag af slægtstavlerne heri gik han i gang med en demografisk analyse af den adelige population for perioden 1475 til 1720. Desuden undersøgte han adelens jordbesiddelser ud fra ejerforholdene for hver enkelt hoved- og ladegård. Det var et meget stort statistisk arbejde, som han sled med i omkring 15 år.

Adelens forhold var tidligere blevet undersøgt i J.A. Fridericias *Adelsvældens sidste Dage* fra 1894, i Gustav Bangs disputats *Den gamle Adels Forfald* fra 1897 og relativt nutidigt i Albert Fabritius' disputats *Danmarks Riges Adel* fra 1946. Fridericias og Bangs arbejder var baseret på den tids degenerationsteori; adelen degenererede, antallet af adelige faldt, og så mistede den magten. Denne teori var bestridt af bl.a. Fabritius og adskillige andre, men en mere fuldstændig demografisk analyse var ikke gennemført før Svend Aage Hansens disputats. Hans konklusion var, at adelens talmæssige reduktion først lå efter 1660, og reduktionen skyldtes ikke en lavere fødselshyppighed (degeneration), men en lavere ægteskabshyppighed hos den del af adelen, som mistede godsbesiddelser ved enevældens privilegiebortfald og tidens økonomiske nedgangstendenser. Adelen mistede ikke magten, fordi dens antal faldt, men dens antal faldt, fordi den mistede magten.

Disputatsen blev ikke vel modtaget. I en avisartikel om disputatsforsvaret hed det meget berettiget "Historikerne løb storm mod adelens kontorchef". Kristof Glamann og Kaare Svalastoga var officielle opponenter, og historikerne Troels Dahlerup, Knud Prange, Albert Fabritius og Svend Ellehøj, samt afdelingschef i Danmarks Statistik Kjeld Bjerke opponerede ex auditorio. Kun Bjerke var ubetinget positiv. Historikerne kunne deres kildekritik, og det kunne ikke alle Svend Aage Hansens tal holde til. Som Glamann formulerer det (Glamanns opposition er optrykt i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1965):

I de mange tilfælde, hvor man hverken kender folketal, produktionens sammensætning eller dens omfang og værdi, må man som historiker foretrække en vagere, men i forhold til vor viden mere præcist dækkende formulering fremfor at operere med størrelser, som faktisk er tomme og som må bibringe den ukyndige læser indtrykket af en eksakthed, der ikke er til stede (*Nationaløkonomisk tidsskrift* 1965, s. 125).

Eller tilsvarende:

Han nærer en alt for klippefast tro på det trykte ords pålidelighed, hvilket forleder ham til at tage hvad han finder på sin vej af stort og småt for dets pålydende værdi. Resultatet er blevet et meget uegalt litteraturbelæg. Dette viser sig hurtigt, om man går nogle af afhandlingens henvisninger efter (*Nationaløkonomisk tidsskrift* 1965, s. 122).

Ex auditorio-opponenterne var endnu mere kritiske; Pranges, Dahlerups, Fabritius' og Ellehøjs oppositioner er optrykt i henholdsvis *Historie, Jyske Samlinger* (1965), *Scandinavian Economic History Review* (1965) og *Historisk Tidsskrift* (1969-70).

Det var på den tid en kendt historikervittighed, at Svend Aage Hansen var manden, der på grundlag af prisen på en hest i 1500 og på en vogn i 1600 kunne lave et indeks for hestekøretøjer for hele 1500-tallet. Efter kritikken opgav Svend Aage Hansen at beskæftige sig mere med emnet fra disputatsen og kastede sig i stedet over dansk pengehistorie og økonomisk vækst.

Kritikken af disputatsen holdt imidlertid ikke i længden. I Knud J.V. Jespersens nekrolog over professor Erling Ladewig Petersen her i selskabet hedder det:

Gyldigheden af Fridericias mere specifikke forfaldsteorier ... blev [efterhånden] så stærkt anfægtet af forskere som Albert Fabritius, Johan Jørgensen, Hans Henrik Fussing og Gunnar Olsen, at de én efter én

måtte opgives. Tilbage af Fridericias bygningsværk stod derefter kun de økonomisk-soziale forklaringer, der dog tilsammen tegnede et billede af en falleret adelstand i årtierne op mod 1660. Men også disse fik et grundskud med Svend Aage Hansens disputats, *Adelsvældens grundlag*, fra 1964.

I dette stærkt undervurderede og ofte med urette kritiserede værk kunne statistikerens Svend Aage Hansen nemlig på grundlag af et meget omfattende talmateriale – som han selv havde tilvejebragt – vise, at årsag-virkningsforholdene faktisk var præcis de modsatte af dem, som den Fridericia-inspirerede forskning havde postuleret. Dennes udgangspunkt var jo, at adelsvælden faldt i 1660, *fordi* adelstanden forfaldt, hvilket bl.a. skulle have givet sig udslag i en betydelig talmæssig tilbagegang i adelspopulationen allerede inden 1660. Den statsbærende danske adel var ifølge Fridericia-traditionen med andre ord langsomt i færd med at uddø og var derfor et let offer, da kongemagten i 1660 satte angrebet ind. Med sine statistikker kunne Svend Aage Hansen imidlertid vise, at adelens talmæssige tilbagegang rent faktisk først satte ind *efter* 1660 og især var følelig i den del af standen, der blev økonomisk hårdest ramt af den politiske omvæltning. Han tolkede med andre ord tilbagegangen som et *resultat* af statsomvæltningen.

Af denne indsigt fulgte jo også, at forklaringerne på selve statsomvæltningen nødvendigvis måtte søges andre steder end dér, hvor den Fridericia-inspirerede forskning hidtil havde søgt – f.eks. i mere omfattende krise- og konjunkturfænomener og i selve statsmagtens ændrede position i det tidligt-moderne samfund. Men som følge af den urimeligt hårde medfart, der især fra faghistorisk side blev Svend Aage Hansen til del, opgav han imidlertid selv at forfølge dette spor yderligere. Denne opgave tilfaldt i stedet Ladewig (*Oversigt over Selskabets Virksomhed 2001-2002*, 2003, s. 262).

Svend Aage Hansens andet hovedbidrag og hans mest citerede arbejde er hans historiske nationalregnskabsberegninger for perioden 1818-1975. Allerede i Danmarks Statistik var Svend Aage Hansen begyndt at pusle med historisk makroøkonomisk statistik, hvilket resulterede i Danmarks Statistiks *Kreditmarkedsstatistik* (1969), men da N.V. Skak-Nielsen i 1966 blev rigsstatistiker, mistede institutionen interessen for historisk statistik, og Svend Aage Hansen tog projekterne med sig til universitetet. Allerede i en række af hans arbejder fra sidst i 1960'erne er der tilløb til nationalregnskabsanalyser, men hans første direkte bidrag til historiske nationalregnskabsanalyser var den lille bog *Early Industrialisation in Denmark* fra 1970. Den udkom i forbindelse med en verdenskonference om økonomisk historie, der blev holdt i Leningrad i anledning af Lenins 100-års-dag. Den er i

øvrigt Svend Aage Hansens eneste væsentlige arbejde på engelsk. De endelige talserier kom i lære- og håndbogen *Økonomisk Vækst i Danmark*, bind II fra 1974 (med en 2. udgave i 1977).

Det Statistiske Departement var i slutningen af 1930'erne begyndt at arbejde med systematiske årlige nationalregnskabstal; specielt senere statsminister Viggo Kampmann var en drivende kraft i arbejdet de første år. En offentliggjort nationalregnskabsstatistik blev imidlertid under krigen anset for at kunne bruges af tyskerne, så de første officielle tal for årene 1930-48 kom i *Statistiske Efterretninger*, 1945, og *Statistiske Meddelelser*, 1948. Der opstod snart et ønske om at få bragt tallene længere tilbage end 1930. Det resulterede i Kjeld Bjerke og Niels Ussings bog *Studier over Danmarks Nationalprodukt 1870-1950* fra 1958. Tallene i denne publikation var på højde med de bedste udenlandske undersøgelser på den tid, men dels var de meget aggregerede, dels var det utilfredsstillende, at landbrugets tal var baseret på produktionsstatistik, mens byerhvervenes byggede på indkomststatistik.

Det var disse mangler, Svend Aage Hansen gik i gang med at udbedre samtidig med, at han forsøgte at føre tallene tilbage til før 1870. Det var det endelige resultat af dette arbejde, der blev offentliggjort i *Økonomisk Vækst i Danmark* bind II. Heri er nationalregnskabstal for perioden 1818-1972 opdelt på 22 erhverv og forsøgt baseret på produktionsstatistiske metoder både for landbrug og for byerhverv.

Disse tal har siden været de danske historiske nationalregnskabstal, der bliver brugt af alle. Det er malende beskrevet af Niels Thomsen i *Økonomi & Politik*, 1989:

Lige fra opførelsen omkring 1910 har der været rejst kritik af Københavns Hovedbanegård, både af dens stil, dens placering og dens virkemåde. Men overset bliver den ikke. Den er simpelthen svær at komme udenom. I visse videnskabsgrenes udvikling og især vel i deres etablering inden for et mindre kulturrum som det danske kan en enkelt forskningsindsats opnå næsten samme status af uantastbar eksistens og tilstedeværelse i næsten alle planer og al trafik. Det sker ikke så tit, men det sker. Det blev tilfældet med tobindsværket "*Økonomisk Vækst i Danmark*", som Svend Aage Hansen udgav på Københavns Universitets Institut for Økonomisk Historie 1972-1974. Også her blev der fra flere forskellige sider rejst kritik af resultater, metoder og præsentationsformer. Men med eller uden forbehold og vrissen har næsten alle historikere, økonomer, politologer, sociologer osv. anvendt denne bogs analyser og beregninger i al forskning og undervisning om det danske samfunds udvikling gennem de halvandet hundrede år, bogen dækker med sine tal. (Niels Thomsen, *Økonomi og Politik*, 1989, s. 3)

Min egen disputats fra 1991 er et typisk eksempel herpå. Den var et forsøg på at bygge en moderne økonometrisk makromodel på grundlag af Svend Aage Hansens tal. Som fremhævet af Niels Thomsen er der talrige analyser fra vidt forskellige fag, der på denne måde bygger på analyser ved hjælp af Svend Aage Hansens tal.

Det betyder ikke – som også fremhævet af Niels Thomsen – at de er hævet over kritik. Flere forskellige har arbejdet med at forbedre hjørner af dem, og andre har været stærkt kritiske. Der er da heller ingen tvivl om, at Svend Aage Hansen mange steder laver grove skøn og statistiske kortslutninger, hugger hæle og klipper tæer. Der kan altså sagtens fremføres berettiget kritik af Svend Aage Hansens tal, og der er mange uløste problemer, men selv i dag, 40 år efter deres publicering, er det dem, der står som de næsten "officielle" tal for den danske økonomiske udvikling fra 1818 til 1947, hvor Danmarks Statistiks "moderne tal" tager over.

Svend Aage Hansen har således ydet store bidrag til dansk økonomisk historie og tilgrænsende fagområder. Der kan derfor være grund til at overveje, hvad der var hans styrke – hvorfor han bidrog med så epokegørende resultater. Det var måske, når det kommer til stykket, fordi han ikke var historiker. Havde han begravet sig for meget i kildekritik, er det ikke sikkert, at vi nogensinde havde fået det statistiske totalbillede af adelens udvikling 1475-1720 og den økonomiske vækst 1818-1972, som vi faktisk fik fra hans hånd. Hvor den klassiske kildekritiske historiker prøver at vurdere de enkelte detaljer kildekritisk, så går statistikerens metode ud på at samle en mængde data, hvoraf måske ikke alle er lige valide, og så regne med, at de i gennemsnit giver et fornuftigt billede, idet fejlene typisk nogenlunde vil ophæve hinanden. Selv i de bedste moderne nationalregnskaber for vor egen tid er der mange oplysninger, der ikke tåler en kildekritisk detailanalyse. I denne metodemæssige forstand var han mere statistiker end historiker.

Denne metode resulterede altså i banebrydende resultater, men måske ikke i den anerkendelse, han og hans værker fortjente. Økonomerne på Københavns Universitet var i 1970'erne og 1980'erne domineret af en matematisk-teoretisk retning, der kun havde lidt tilovers for Svend Aage Hansens statistisk-deskriptive metode, og historikerne anså hans databehandling for overfladisk og for lidt kildekritisk. Han blev da også først som 62-årig i 1981 indvalgt i Videnskabernes Selskab.

Internationalt brød det, der er blevet kaldt "New Economic History" eller "Cliometri" igennem i 1960'erne og 1970'erne inden for økonomisk historie; retningen blev endeligt blåstemplet, da retningens ledende talsmænd Douglass North og David Fogel i 1993 fik tildelt nobelprisen i økonomi. Her kunne Svend Aage Hansen måske have fundet allierede, men dels beskæftigede han sig med dansk økonomisk historie, mens denne retning var helt amerikansk domineret, dels gik retningen langt i brugen af matematisk-økonomiske modeller, og det så han på med stor skepsis. Han gik altså for

langt i brugen af statistiske metoder for de klassiske økonomiske historikere, men ikke langt nok i brugen af økonomisk teori og økonometri til at blive opfattet som en af cliometriens folk, og cliometrien kom i øvrigt også først for alvor til Danmark efter Svend Aage Hansens pensionering.

Det har, som det synes at fremgå af erindringerne, nok ofte givet ham en følelse af faglig ensomhed og manglende anerkendelse. På trods af de store resultater, han nåede, slutter hans erindringer langt fra i triumf over de nåede resultater:

Efter at pligtarbejdet er reduceret eller helt afviklet, tegner Verden sig dog mere grå. Så får man mere tid til at tænke over tilværelsen, og det er på sin vis det værste, man kan give sig af med ... Og tid til at gøre status. Hvad kom der egentlig ud af det hele?: En bunke nyttigt arbejde og en afmålt portion glæde. Men vel acceptabelt, når omstændighederne tages i betragtning. Det var måske ikke så tosset endda? Døm selv! (Erindringer, s. 98-99)

Hvis vi skal dømme, kommer hans gerning utvivlsomt til at stå i et langt mere glørværdigt lys, end den gør i hans egen optik.

Ære være hans minde.